

stra, posebej še v zvezi z obdavčenjem zemljišč (terezijanska davčna rektifikacija, jožefinski in franciscejski kataster). Poudarjen je zlasti pomen zadnjega, ki je osnovan na triangulaciji in pravi geodetski izmeri. Na njem temelji še zdaj 90 odstotkov katastrskih operativ v Sloveniji. Opisan je pomen geodezije in kartografije za gospodarstvo. Omenjeni so tudi najpomembnejši geodetski strokovnjaki.

Ljudmila Bezljaj-Krevel je napisala Pregled zgodovine razvoja poštne službe na slovenskem ozemlju. Precej podrobno je opisana poštna služba v rimskem obdobju, njen zlom s propadom rimskega imperija in počasno nastajanje v srednjem veku s paralelnimi poštnimi službami, ki so jih imeli kraljevski dvori, cerkev, samostani, univerze, mesta. Postopna centralizacija državne uprave je terjala tudi organiziranje poštne službe, za katero je cesar Maksimilijan pooblastil bergamsko družino Taxis, ki je dolgo obvladovala to dejavnost v Avstriji. Njeni daljnji potomci, grofje Thurn — Taxis so še zdaj lastniki devinskega gradu, knezi istega imena pa so lastniki znamenitega regensburškega gradu in veliki nemški bogataši. Precej podrobno je obdelana poštna služba pri nas v zvezi s turškimi vpadi in Vojno krajino tja do začetka 18. stoletja.

Med gradivom je sestavek Sandi Sitar: Iz predzgodovine radijske in televizijske tehnike na Slovenskem. V njem se spominja avtor 60. obletnice začetka javnih radijskih in 30. obletnice televizijskih oddaj. Posebej opozarja na izvirne prispevke slovenskih strokovnjakov (baron Codelli, prof. M. Osana, dr. Šlebinger) na tem področju.

Martin Sever je prispeval spis Dvesto let organiziranega meroslovja na Slovenskem. V njem opozarja na izredno partikularnost merskih enot in njihove rabe pri nas, kot sicer tudi drugod po Evropi, in potrebo po poenotenju merskih enot, ko se je gospodarstvo začelo intenzivneje razvijati. Več poskusov poenotenja je bilo neuspešnih. Sele Mariji Tereziji je uspelo urediti merstvo in uzakoniti meroslovni red (Zimmentierungspatent). Ta red je v sestavku opisan hkrati s predpisi (v slovenščini), ki so ga uvajali pri nas. S tem je zdajšnja Slovenija že pred več kot dvesto leti med prvimi v Evropi posodobila in uredila merstvo.

Tine Kurent je napisal sestavek Gematrija v merah arhitekture na Slovenskem. Gematrija je po avtorju prevajanje besed v števila in obratno. Tako dobijo besede numeričen pomen, števila pa je bilo mogoče prebrati kot besede. V začetku je gematrija rabila za dokumentiranje, nato za skrivno zapisovanje pomembnih imen, količin in datumov, kmalu pa je prišla v službo mistike, čaranja in umetnosti in naposled je postala družabna zanimivost. Med slovenskimi arhitekti so gematrična sporočila v svoje kompozicije vgrajevali Ivan Vurnik, Jože Plečnik in Tone Bitenc.

Jože Čar je napisal Prispevek Idrijskega rudnika in Idrije k slovenski tehniški in prirodoslovni zgodovini. V njem obravnava vpliv podržavljenja omenjenega rudnika na njegov strokovni in znanstveni razvoj. Glede na to, da so v Idriji delovali pomembni naravoslovci in tehniki, je tudi njen prispevek temu ustrezen.

Lidija Wagner je objavila Gradivo za bibliografijo zgodovine naravoslovja in tehnike. Navedla je 65 knjig in 127 člankov. Gre za objave po letu 1945. Žal ni navedeno, po kakem kriteriju je avtorica zbirala gradivo, kar bi v očitno prvi prispevek vsekakor sodilo. Tako so v gradivu članki iz nekdanje poljudne revije Tovariš, ni pa npr. upoštevana strokovna revija Socialistično kmetijstvo in gozdarstvo, poznejša revija Sodobno kmetijstvo niti Zbornik Biotehniške fakultete v Ljubljani, v katerih je precej podobnih, toda bolj kakovostnih sestavkov, kot jih je avtorica sicer vključila v svoj prispevek. Nejasen je tudi izbor prispevkov iz Biološkega vestnika, Gozdarskega vestnika in Lovca. Pri morebitnem nadaljnjem objavljanju te bibliografije bi vsekakor kazalo naknadno opredeliti kriterije. Bibliografija za zgodovino pomembnih prispevkov s tako heterogenega področja kot sta naravoslovje in tehnika, bi najbrž moralo biti skupinsko delo (vsaj v smislu posvetovanja s strokovnjaki različnih strok), sicer se lahko zgodijo nedopustne pristranosti, ki razvrednotijo dobro zamišljeno delo,

Jože Maček

Nekaj pripomb k razpravi Ljudmile Bezljaj-Krevel O zgodovini pošt

Nov, deseti zvezek Zbornika za zgodovino naravoslovja in tehnike nam med drugim presteže z razpravo (vsaj tako je klasificirana v kazalu vsebine) Ljudmile Bezljaj-Krevelove o preteklosti pošte na Slovenskem.¹ Ljudmila Bezljaj-Krevel (B.-K.) je kustosinja v Tehniškem muzeju Slovenije in se že več let ukvarja s poštno zgodovino v zvezi s postavitvijo stalne razstave Slovenskega poštnega muzeja v Škofji Loki. Pričakovali bi torej poznavanje strokovne literature in virov. Sam naslov razprave je dokaj nenavaden, zato bom ob prvi priložnosti pobaral eminentne može v uredniškem odboru o razlagi besedne zveze »pregled zgodovine razvoja«. Že prevod naslova v

¹ Ljudmila Bezljaj-Krevel, Pregled zgodovine razvoja poštne službe na slovenskem ozemlju, str. 127—159.

angleškem sinopsisu je razumljivejši (The Development of Postal Services on Slovenian Territory).

Presenečenja na prvi strani se vrsté, v opombi št. 1 je obljubljen seznam virov in literature, uporabljenih za pregled, vendar se obljuba ne izpolni. »Slovenski prostor je bil z lego med vzhodnimi Alpami in Jadranom že od kamene dobe dalje pomembno križišče.« Po tem stavku sklepamo o raznih oblikah prometa širših razsežnosti čez naše ozemlje ter o gibljivosti kamenodobnega človeka, seveda v tedanjih ozemeljskoreliefnih, klimatografskih in prehranjevalnih pogojih. Prav tako bi kaj več rad zvedel o »Alpskih Ilirih« ter o dveh pokrajinah Histrii in Venetii (str. 129), saj mi je doslej znana le pokrajina Histria et Venetia, ki je bila kot deseta pokrajina priključena Italiji po prihodu Rimljanov; ne vem, kaj je Odenburg (130), poznam pa nemško ime za Sopron — Odenburg in slovensko Sopronj.

Bodi dovolj uvodnih cvetk. O rimskem cestnem omrežju ter poštih vzpostavah bi se kazalo obrniti na poznavalca teh zadev pri nas Stanka Pahiča. Od vlade cesarja Maksimilijana I. naprej se Slovenci srečujemo s cesarsko pošto institucijo v upravi družine Taxis, vendar je pri nas sprva bolj opazna prisotnost dvorne kurirske službe.² V Jugoslaviji je o tem doslej največ objavil Zagrebčan Velimir Sokol, poštnozgodovinski zanesenjak, sicer dr. iuris. O njegovih ugotovitvah bi dodal, da so nekatere netočne, saj temelje na starih, predvojnih virih. Seveda so njegova prizadevanja pomenila začetek pravega strokovnega poštnege zgodovinopisja od srede 50-tih let naprej. B.-K. je napravila napako, saj očitno ne pozna najboljšejšega Sokolovega dela 450 godina pošte u Zagrebu 1529—1979., Zagreb 1979, 104 str. + pril. Podobno ji je tuj oris poštne preteklosti Jugoslavije Nikole V. Gulana Organizacija i eksploatacija poštanskog saobraćaja, Beograd, 1982, zv. I., II., kjer je celoten zv. I. posvečen jugoslovan-skim deželam.

Tudi pri prepisovanju B.-K. ni stoođstotno zanesljiva. Postaje dvorne kurirske službe medsebojno zagotovo niso bile oddaljene približno štiri kilometre (142), temveč štiri poštne milje (= 30 km), v nasprotnem bi recimo med Ljubljano in Kranjem bilo vsaj 5—6 postaj za izmenjavo poštih konj.

Nastajanje obrambnega zidu proti Turkom je usodno vplivalo na poštno organizacijo celotnega slovenskega ozemlja. Strokovnjak za obrambni ustroj notranjeavstrijskih dežel dr. Vasko Simoniti je o vojno-poštih zvezah na Kranjskem pisal pred desetletjem, a kaže, da B.-K. tega ne upošteva.³ Tudi mladega, nadarjenega zgodovinarja Borisa Golca knjiga Zgodovina in razvoj PTT dejavnosti v Zasavju, Trbovlje 1986, 116 str. (avtor je ob izidu obiskoval 3. letnik srednje šole!) ne pritegne zanimanja B.-K.

Karlovac je postal sprva le center Hrvatske in ne vse Vojne krajine (146), Slavonska V. K. je imela sedež generalata v Varaždinu. Prav v to mesto je prišla posadka nemških vojakov že 1538., od srede 40-tih let 16. stoletja je izredna strateška točka habsburške obrambe, še bolj po padcu Kanjiže 1600. Že tedaj so vzpostavili redno, neprekinjeno obratujočo pošto zvezo s postajami Gradec—Lanča (kmalu Wildon) — Ernovž—Maribor—Ptuj—Varaždin, ki nikoli ni bila prekinjena. Hitrost prenosa je bila fascinantna (za nujne pošiljke 28 ur), zato velja in bo veljala vsa moja pozornost tej komunikaciji; v Evropi ji tedaj niti približno ni bilo enake. Frekventirala je večkrat tendensko, ob kritičnih situacijah vsakodnevno, zato trdim, da je metamorfoza vojne v civilno zvezo tukaj nastopila zgodneje kot drugje.

Poljski kralj Sigismund II. Avgust je pošto zvezo Krakov—Benetke (via Gradec—Ljubljana) uradno afirmiral 18. oktobra 1558 in ne kar leta 1563 (147). Glede na zgoraj povedano ne drži, da je Karlovac že proti koncu 16. stoletja postal središče vseh poštih poti, ki so šle iz Avstrije prek Slovenije na Hrvaško (148), vsaj varaždinske ne. Z varaždinsko pošto so iz Gradca šla pisma in ukazi še v Križevec, Đurđevac, Koprivnico, Legrad itd., da o korespondenci za madžarske obmejne utrdbe (Kanjižo!!) ne govorim. Linija se je v Ptuj cepila preko Krapine še v Zagreb z dopisi banu ter hrvatskim organom, torej je Karlovac bil le končna postaja, po obsegu korespondence neznatna. Zaman bomo v razpravi iskali kakršnekoli podatke o samih poštah 16. stoletja, čeprav so v slovenskem prostoru stalno ali priložnostno delale postaje od Gorice

² Več bi B.-K. lahko prebrala v: Andrej Hozjan, Zapisi o poštneem prometu in prvih poštah na slovenskem Stajerskem, Kronika 36, št. 3, 1988, str. 169—174. Morda je razpravo oddala celo pred izidom te številke Kronike. Obstaja pa še en dober razlog morebitnega nečitiranja članka. V njem bi neizogibno trčila ob moje diplomsko delo Oblike prenosa vesti in poštne komunikacije na slovenskem Stajerskem med leti 1500—1722. Filozofska fakulteta Ljubljana, december 1987, ki ga je še toplo dobila v roke. Zelel sem po svojih močeh prispevati k takrat nastajajoči zbirki Slovenskega poštnege muzeja. Kaže, da je B.-K. delo pozorno prebrala, saj sama citira iste tuje avtorje (pa nobenih drugih!) kot jaz, namreč Viktorja Thiela, Antona Mella (150) ter Paula Mechtlerja (152), od katerih je specialno o pošti pisal le zadnji.

³ V. Simoniti, Sistem obveščanja pred turško nevarnostjo v 16. stoletju, Kronika 28, 1980, str. 93—99; isti, Slovenska historiografija o turških vpadih in obrambi pred njimi, ZC, Ljubljana, 42, 1988, št. 4, str. 512. Simoniti je o obveščanju izčrpno pisal v disertaciji, tamkajšnje poglavje smatram za najtehtnejši slovenski prispevek raziskavam vojaških poštih zvez doslej (Obrambna organizacija pred turškimi napadi v slovenskih deželah v 16. stoletju, tipkopis, Ljubljana, 1988, str. 163—182).

do Radgone, Zg. in Sp. Lendave ter Nedelišča pri Čakovcu (omenjena, ker so semkaj tekali ormoški kurirji; verjetno je v vasi in okolici še živelo kaj malega Slovencev).

Poštne razmere v 17. stoletju obdela B.-K. na štirih straneh oziroma brez fotoprilog na treh; čeprav je tedaj na Kranjskem in v Primorju ustanovljenih več poštних postaj, o Štajerski ni sledu (152—156). Poštna karta (157) ni izpod rok J. B. Homanna niti ne iz leta 1730, kot piše pod njo; avtorja Guillaumea de L'Isle najdemo v originalnem francoskem naslovu vrh karte (M[onsieur] de L'Isle), izdelane 1733. Tudi angleški povzetek (Summary, 158—159) ni šel brez napak. Odkod nadvojvodi Karlu II. ime Karl Luwig? Če je bila Paarova pošta podržavljena leta 1722, to ni druga, temveč tretja dekada 18. stoletja (poslednji stavek).

Gledano kot celota je razprava polna drobnih napak, največkrat na račun citiranja zastarelih, netočnih virov. B.-K. ne navede niti ene tuje povojne monografije, razprave ali članka (katalog s poštne razstave 1985 bi ji lahko služil kot seznam literature) o poštni zgodovini, tikajoče se našega ozemlja v času od 16.—18. stoletja, čeprav jih je kar nekaj izšlo v Avstriji, Nemčiji (ZRN), na Madžarskem ter na Poljskem. Ne gre jih tu naštevati, dovolj je omeniti imena avstrijskih (dr. Rüdiger Wurth, dr. Christine Kainz, dr. Karl Kral, Gerald Heschl) in nemških (dr. Martin Dallmeier, dr. Max Piendl) zgodovinarjev pošte, specialistov za prav to dobo. Vsi so pisali in pišejo tudi o poštних zvezah čez ozemlje Slovencev. Za pisanje kvalitetnega pregleda starejših poštних strojev je treba obvladati tako domačo kot tujo novo literaturo.

Andrej Hozjan

Vlado Valenčič, **Zgodovina ljubljanskih uličnih imen**. Ljubljana : Partizanska knjiga, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1989. 260 strani. (Gradivo in razprave 9)

Avtor knjige Zgodovina ljubljanskih uličnih imen, dr. Vlado Valenčič je najboljši poznavalec arhiva in zgodovine mesta Ljubljane od srednjega veka dalje do konca avstrijske dobe. Vsa leta, od 1950 do 1974, ko je bil v Mestnem arhivu (sedaj Zgodovinski arhiv Ljubljana), je delal na fondih omenjene dobe. Ves čas pa je veliko pisal. Izdal je lepo število knjig, razprav in člankov. Vse je gradil na osnovi arhivskih virov, literatura mu je bila le kot pomagalo. Še vedno piše. Njegove tekste odlikuje tekoč in lep jezik. Odlika je tudi v tem, da piše zares znanstveno, a obenem vsakomur razumljivo. Za pričujočo knjigo je prejel Nagrado mesta Ljubljane leta 1989 in Kajuhovo nagrado 1990. Knjiga je doživela izredno lep sprejem tudi v sredstvih javnega obveščanja, na radiu in televiziji, v časnikih in časopisih ter v strokovnih revijah. Oblikovalec knjige je bil arhitekt profesor Janez Suhadolc. Knjiga je bogato ilustrirana z dokumenti in s fotografijami iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, precejšnje število fotografij pa je naredila Darinka Mladenovič, ki je posnela po Ljubljani več zanimivih objektov, zlasti pa portalov hiš.

Z rastjo naselja v večje, ko ni bilo več samo nekaj hiš, je nujno prišlo do poimenovanja posameznih delov. Verjetno ne bomo daleč od resnice, da prava poimenovanja prihajajo kar sama po sebi, pa naj bodo prebivalci tistega naselja oziroma dela naselja s tem zadovoljni ali ne. Da se ljudje stoletja v svojih značajskih potezah niso bistveno spremenili, so dokaz še danes z ene strani vsiljevanja določenih imen in branjenje raznih neprimernih imen naselij ali ulic z druge strani.

V svetu že dolgo obstajajo knjige o zgodovini posameznih hiš ali pa ulic. Ljudi je zgodovina njihove hiše ali ulice vedno zanimala. Tako imamo za nekaj slovenskih mest kot so Ljubljana, Kranj, Škofja Loka, Ormož in še druga t. i. knjige hiš. Za Zagreb imamo npr. Stare numeracije kuća u Zagrebu. Leta 1985 je izšla v Magdeburgu zajetna knjiga Was Magdeburger Strassennamen erzählt /Kaj pripovedujejo magdeburška ulična imena/. Kdor bi kaj več raziskoval to področje, bi lahko ugotovil, da je bilo vprašanje hiš, numeracij, ulic že večkrat predmet zgodovinske obravnave. Kako je bilo to v Ljubljani? Ljubljana vse do lanskega leta ni imela na enem mestu zbranih zgodovinskih podatkov o ulicah. Sezname ulic so bili objavljeni sicer že večkrat na raznih krajih, od kod pa imena, ni bilo jasno. Zato je leta 1980 pri Geodetski upravi Ljubljana dr. Valenčič s sodelovanjem Rezke Traven objavil knjigo Ljubljanske ulice s štirimi prilogami kart Ljubljane. To je abecedni seznam vseh 1225 ulic, s kratko razlago, po kom so ulice, ceste ali trgi dobili ime. Leta 1986 je izšlo dopolnilo k izdaji iz leta 1980. Tu so zajeti še kraji v okolici Ljubljane.

V knjigi, ki jo tu obravnavamo, je avtor celotno snov razdelil na štirinajst poglavij, dodal pa še imensko kazalo ulic, cest in trgov. Časovno začenja s prvimi omembami posameznih delov Ljubljane od 13. stoletja dalje, ko se Ljubljana že deli na tri trge, in raziskuje, »kdaž in kako so posamezna imena nastajala in se spreminjala« (str. 6). Pri nekaterih ulicah je imel avtor veliko dela, ko je poizkušal razvozlati posamezna imena ulic, ki jih vse doslej še ni uspelo (npr. Salendrova ulica). Avtor kljub